QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 3-son)

FILOLOGIYA

PHILOLOGY

BERNARD SHOU DRAMALARIDA MORFOLOGIK VARIANTLILIK VA UNING IJTIMOIY XARAKTER YARATISHDAGI RO‘LI

https://doi.org/10.70728/b.series.v08.i03.050

Jorayeva Gulrux Baxtiyorovna
FarDu tayanch doktoranti
gulrukhjurayeva279@gmail.com

Annotatsiya Mazkur maqolada mashhur ingliz dramaturgi Jorje Bernard Shou dramalarida morfologik variantlilik hodisasi va uning ijtimoiy xarakter yaratishdagi ro‘li tahlil qilinadi. Tadqiqotda dramaturgning asarlarida qo‘llanilgan morfologik shakllarning turli variantlari, ularning stilistik funksiyalari hamda personajlarning ijtimoiy kelib chiqishini ifodalashdagi ahamiyati o‘rganilgan. Tahlil jarayonida strukturaviy, kontekstual va sotsiolingvistik metodlardan foydalanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, morfologik variantlilik dramaturgik nutqning tabiiyligini ta’minlash, personajlarning nutqiy individualligini yaratish va ularning ijtimoiy maqomini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, Pygmalion dramasida til birliklarining o‘zgarishi personajlarning ijtimoiy transformatsiyasi bilan uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Tadqiqot natijalari dramaturgiya tilini o‘rganishda morfologik variantlilik muhim lingvistik hodisa ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: morfologik variantlilik, dramatik nutq, ijtimoiy xarakter, lingvistik stilistika, dramaturgiya tili, sotsiolingvistika.

Annotation This article examines the phenomenon of morphological variation and its role in creating social characterization in the dramas of the prominent playwright George Bernard Shaw. The study analyzes different morphological forms used in his plays, their stylistic functions, and their significance in representing the social background of the characters. Structural, contextual, and sociolinguistic methods were employed in the research process. The results indicate that morphological variation serves as an important tool for ensuring the naturalness of dramatic speech, creating individual speech characteristics of characters, and expressing their social status. This phenomenon is particularly evident in the play Pygmalion, where changes in language forms are closely connected with the social transformation of the characters. The findings confirm that morphological variation is a significant linguistic feature in the study of dramatic language.

Key words: morphological variation, dramatic speech, social characterization, linguistic stylistics, dramatic language, sociolinguistics.

Аннотация В данной статье анализируется явление морфологической вариантности и её роль в создании социального характера в драматических произведениях известного английского драматурга. В исследовании рассматриваются различные морфологические формы, используемые в его пьесах, их стилистические функции и значение в выражении социального происхождения персонажей. В процессе исследования были применены структурный, контекстуальный и социолингвистический методы анализа. Результаты исследования показывают, что морфологическая вариантность является важным средством создания естественности драматической речи, индивидуализации персонажей и отражения их социального статуса. Особенно ярко это проявляется в пьесе Pygmalion, где изменения языковых форм тесно связаны с социальной трансформацией персонажей. Полученные результаты подтверждают значимость морфологической вариантности как важного лингвистического явления в языке драматургии.

Ключевые слова: морфологическая вариантность, драматическая речь, социальный характер, лингвостилистика, язык драматургии, социолингвистика.

Kirish. Ingliz dramaturgiyasi rivojida George Bernard Shaw ijodi alohida ahamiyatga ega. Yozuvchi o‘z dramalarida jamiyatdagi ijtimoiy tabaqalanish, madaniy tafovutlar hamda tilning kommunikativ imkoniyatlarini chuqur aks ettirgan. Ayniqsa, uning asarlarida personajlarning nutqi orqali ularning ijtimoiy kelib chiqishi, ma’naviy qarashlari va individual xarakteri aniq tasvirlanadi. Shou dramalarining lingvistik jihatdan muhim xususiyatlaridan biri morfologik variantlilik hisoblanadi. Morfologik variantlilik deganda bir xil grammatik ma’noni ifodalovchi, ammo shakl jihatdan turlicha bo‘lgan birliklarning qo‘llanishi tushuniladi. Bu hodisa ko‘pincha dialektal shakllar, qisqartirilgan grammatik formalar yoki normativ til variantlarining badiiy nutqda qo‘llanishi orqali yuzaga keladi.

Dramatik matnda morfologik variantlarning ishlatilishi, ayniqsa, ijtimoiy xarakter yaratishda muhim vosita hisoblanadi. Masalan, past ijtimoiy qatlam vakillarining nutqida soddalashtirilgan yoki dialektal morfologik shakllar ko‘proq uchrasa, yuqori ijtimoiy tabaqa vakillarining nutqi ko‘pincha adabiy normaga yaqin bo‘ladi. Mazkur maqolaning maqsadi – Shou dramalarida morfologik variantlilikning lingvistik xususiyatlarini aniqlash va uning personajlarning ijtimoiy xarakterini yaratishdagi rolini tahlil qilishdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Tadqiqot materiali sifatida Shouning beshta mashhur dramasi tanlandi: Pigmalion, Major Barbara, Arms and the Man kabi adabiyotlar tanlandi. Tadqiqot jarayonida bir qator lingvistik metodlardan foydalanildi. Birinchidan, strukturaviy tahlil metodi yordamida Shou dramalaridagi morfologik birliklar va ularning variantlari aniqlab chiqildi. Bu metod orqali grammatik shakllarning tuzilishi va ularning kontekstda qo‘llanish xususiyatlari o‘rganildi.

Ikkinchidan, kontekstual tahlil metodi qo‘llanildi. Ushbu metod personaj nutqida uchraydigan morfologik variantlarning semantik va uslubiy funksiyalarini aniqlashga yordam berdi.

Uchinchidan, sotsiolingvistik yondashuv asosida morfologik variantlarning ijtimoiy xarakter yaratishdagi roli tahlil qilindi. Bu yondashuv til birliklari bilan jamiyatdagi ijtimoiy omillar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash imkonini beradi. Tadqiqot materiali sifatida Shouning mashhur dramalaridan biri – Pygmalion asari hamda boshqa dramatik matnlaridagi personaj nutqlari o‘rganildi. Ayniqsa, turli ijtimoiy qatlam vakillarining nutqidagi morfologik shakllar o‘zaro qiyosiy tahlil qilindi.

Natija va muhokama. Tahlil natijasida Shou dramalarida morfologik variantlilikning bir necha asosiy ko‘rinishlari aniqlangan.

1. Qisqartirilgan grammatik shakllar:

Personaj nutqida grammatik shakllarning qisqartirilgan variantlari tez-tez uchraydi. Masalan:

going to → gonna, want to → wanna

Bunday shakllar odatda og‘zaki nutqni ifodalaydi va personajning ijtimoiy muhitini ko‘rsatadi.

2. Dialektal morfologik shakllar:

Ba’zi personajlarning nutqida dialektal variantlar qo‘llanadi. Bu variantlar tilning hududiy yoki ijtimoiy ko‘rinishini aks ettiradi: ain’t shaklining ishlatilishi. I ain’t done nothing.

Bu kabi shakllar grammatik norma nuqtai nazaridan og‘zaki yoki dialektal hisoblanadi, ammo dramatik nutqda realistik effekt yaratadi.

3. Shaxs va zamon shakllarining variantlari:

Ba’zi hollarda fe’l shakllarining normativ variantlari o‘rniga soddalashtirilgan shakllar ishlatiladi. Bu esa personajning til madaniyati darajasini ko‘rsatadi: He don’t know o‘rniga He doesn’t know, I seen it o‘rniga I saw it.

4. Morfologik variantlar orqali ijtimoiy farqlanish.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, yuqori ijtimoiy qatlam vakillari odatda adabiy til normalariga yaqin nutqdan foydalanadi. Past ijtimoiy qatlam vakillari esa dialektal va soddalashtirilgan morfologik shakllardan ko‘proq foydalanadi.

Masalan, Eliza Doolittle personaji nutqi dramada sezilarli o‘zgarishlarga uchraydi. Asar boshida u ko‘proq dialektal shakllardan foydalanadi, keyinchalik esa adabiy til normalarini o‘zlashtiradi. Bu jarayon personajning ijtimoiy transformatsiyasini aks ettiradi. Morfologik variantlilik Shou dramaturgiyasida nafaqat lingvistik hodisa, balki muhim badiiy vosita sifatida ham xizmat qiladi. Yozuvchi tilning turli variantlaridan foydalanib, personajlarning ijtimoiy kelib chiqishi va madaniy darajasini tasvirlaydi. Bu jihat ayniqsa Pygmalion dramasida yaqqol namoyon bo‘ladi. Asarda til va talaffuz masalasi ijtimoiy maqom bilan bevosita bog‘langan. Personaj nutqidagi morfologik o‘zgarishlar uning jamiyatdagi o‘rnining o‘zgarishini ko‘rsatadi. Shuningdek, morfologik variantlilik dramatik realizmni kuchaytiradi. Personajlarning nutqi

sun’iy emas, balki real hayotdagi og‘zaki nutqqa yaqin shaklda tasvirlanadi. Bu esa tomoshabin yoki o‘quvchi uchun obrazlarning tabiiyroq qabul qilinishiga yordam beradi. Lingvistik nuqtai nazardan qaraganda, Shou dramalari sotsiolingvistika va stilistika uchun muhim material hisoblanadi. Chunki bu asarlarda tilning ijtimoiy funksiyasi aniq ko‘rinadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, George Bernard Shaw dramalarida morfologik variantlilik muhim lingvistik va stilistik vosita hisoblanadi. Ushbu hodisa personaj nutqini individuallashtirish, ularning ijtimoiy kelib chiqishini ko‘rsatish hamda dramatik realizmni kuchaytirishda katta rol o‘ynaydi. Shou o‘z dramalarida morfologik variantlardan mahorat bilan foydalanib, til orqali ijtimoiy farqlanishni badiiy ifodalaydi. Tahlil davomida aniqlanishicha, dramaturg o‘z asarlarida morfologik variantlarning turli ko‘rinishlaridan – qisqartirilgan grammatik shakllar, dialektal birliklar, normativ va og‘zaki variantlarning almashinuvidan samarali foydalanadi. Bunday variantlar personajlarning nutqiy xususiyatlarini aniqlash bilan birga, ularning ijtimoiy kelib chiqishi, madaniy darajasi va ta’lim saviyasini ham ifodalaydi. Ayniqsa, Pygmalion dramasida morfologik va fonetik o‘zgarishlar orqali tilning ijtimoiy funksiyasi yaqqol namoyon bo‘ladi. Asardagi Eliza Doolittle personajining nutqidagi transformatsiya til va ijtimoiy maqom o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniq ko‘rsatadi. Bu holat Shou dramaturgiyasida tilning nafaqat kommunikativ, balki ijtimoiy identifikatsiya vositasi sifatida ham xizmat qilishini tasdiqlaydi. Shuningdek, morfologik variantlilik dramaturgik nutqning ekspressivligini oshiradi, personajlar o‘rtasidagi ijtimoiy tafovutlarni badiiy jihatdan ifodalash imkonini beradi va dramatik realizmni kuchaytiradi. Shu sababli Shou dramalari tilshunoslik, xususan stilistika va sotsiolingvistika nuqtai nazaridan muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. Umuman olganda, Shou dramalaridagi morfologik variantlilik til birliklarining badiiy funksiyasini ochib berish bilan birga, dramaturgiyaning lingvistik tahlili uchun ham muhim nazariy va amaliy material taqdim etadi. Natijada personajlar nutqi orqali ularning ijtimoiy maqomi, madaniy darajasi va individual xususiyatlari aniq namoyon bo‘ladi. Kelgusida Shou dramaturgiyasini lingvistik jihatdan yanada chuqurroq o‘rganish, xususan morfologik, fonetik va leksik variantlarning o‘zaro bog‘liqligini tahlil qilish ilmiy tadqiqotlar uchun muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. George Bernard Shaw. Pygmalion. London: Penguin Books, 2003.

2. George Bernard Shaw. Major Barbara. London: Penguin Classics, 2000.

3. George Bernard Shaw. Arms and the Man. London: Oxford University Press, 2008.

4. Rodney Huddleston, Geoffrey K. Pullum. The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

5. David Crystal. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

6. Ronald Carter, Michael McCarthy. Cambridge Grammar of English. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

7. Peter Trudgill. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. London: Penguin Books, 2000.

8. William Labov. Principles of Linguistic Change. Oxford: Blackwell Publishing, 1994.